

URBÁN ALADÁR

PETŐFI VÁLASZTÁSI KUDARCA ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉS

Az 1848. júniusi országgyűlési választások képviselőjelöltjei közül kevésnek az esélyeit kísérte olyan érdeklődéssel a politikai közvélemény, mint Petőfi Sándorét. Ez a kitüntetett figyelem nemcsak az ismert költőnek, a márciusi napok hősének szólt, hanem a május 12-i népgyűlés a kormányt keményen bíráló szónokának is, akinek a fellépése a vidéki hatóságok tiltakozását váltotta ki. A radikálisokkal szembefordult, illetve szembefordított közvélemény azonban önmagában nem magyarázza Petőfi bukását, s az sem, hogy választási ellenfelének kortesei igyekeztek lejártni a költőt. A korábbi feldolgozások többnyire megelégedtek azzal, hogy a Kiskunság politikai viszonyait, illetve a Petőfit a választás napján a színhelyről eltávolító hatóságokat tegyék felelőssé a kudarcért. Mezősi Károly volt az, aki több mint három évtizeddel ezelőtt – az alábbiakban ismertetendő munkájában¹ – rámutatott arra, hogy a követjelölt Petőfi szülőföldjénél rosszabb körzetet nem is választhatott volna. Kiterjedt anyaggyűjtésen alapuló tanulmányában bemutatta a Kiskunság társadalmát, s megvilágította annak az ellenszenvnek a forrását, amely a költővel szemben – apjának korábbi bérlői tevékenysége és csődje miatt – jelentkezett. Mezősi megvizsgálta a költő hívei által benyújtott tiltakozó petíció sorsát, az országgyűlés állásfoglalását s a háromtagú vizsgálóbizottság kiküldésének körülményeit. Megállapította – mint előtte már mások is –, hogy ez a bizottság nem szállt ki a helyszínre, s nincs nyoma annak, hogy jelentést készített volna. A szakirodalommal egybehangzóan a vizsgálat elmaradását azzal magyarázta, hogy a költő hívei időközben nemzetörnek állva táborba indultak, így igazukat nem tudták képviselni. Ez figyelembe veendő tény ugyan, de arra még nem ad választ, hogy Petőfi július 16-án reggel miért számol be Bacsó János barátjának a bizottság várható indulásáról, s még ugyanezen a napon az ugyancsak Bacsó Jánoshoz írott levelében miért adja fel a képviselőséggel kapcsolatos minden szándékát. Az alábbiak megkísérelnek az országgyűlésen elhangzott és eddig figyelmen kívül hagyott megnyilatkozások segítségével választ adni erre a kérdésre.

A történetek jobb megértése érdekében érdemes a mozgalmas eseményeket június elejétől felidézni, amikor megkezdődtek az országgyűlési választások előkészületei. Ekkorra az említett népgyűlésen elhangzott megnyilatkozása miatt Petőfi népszerűsége erősen megcsappant. Mint ő fogalmazta az *Életképek* június 11-i számában: „még a marciusi napokban is a magyar nemzet egyik kedvence voltam ... néhány hét, s íme egyike vagyok

¹ MEZŐSI Károly, *Petőfi megbuktatása a szabadszállási követválasztáson = Petőfi és kora*, szerk. LUKÁCSY Sándor, VARGA János, Bp., 1970, 515–637.

a leggyülöltebb embereknek.”² Népszerűségének elvesztését észelve a költő nem mondott le arról a szándékáról, hogy jelöltként lépjen fel a választásokon. Az azonban nyilvánvaló, hogy nem gondolt fővárosi jelöltségre. Választása a szülőföldjének tekintett Kiskunságra esett, amelyhez gyermekkori emlékei kötődtek.³ Szándékát a Marcius Tizenötödike június 3-án lelkes cikkben tudatta, amely így számolt be Petőfi szándékáról: „Ott akar képviselő lenni, hol még az ég és a föld is az ő keble poesisének megtestesült képe”. Az alföldi táj dicsérete után így tájékoztat a közlemény: „Petőfi a kis kunság eredeti, derék, becsületos, jószívű, egyenes lelkű: azonban büszke és lelkes népének akar követe lenni.” A cikk szerzője (valószínűleg Pálfi Albert) a főváros radikálisainak a választott térségben lévő elvbarátaira utal, amikor így ír: „Petőfi a Kunságban az ifjú pártra s a tisztán népies elemre fog támaszkodni.” A cikk optimistán előlegezi a sikert, de a költő elleni hangulat ismeretében feltételezi, hogy lesznek, akik meg akarják buktatni. Az írás bejelenti Petőfi utazási szándékát, vagyis tulajdonképpen képviselői ajánlás. Így azzal fejeződik be, hogy Kunszentmiklós, Szabadszállás, Lacháza és a kerület más helységeinek választóit biztatja: „fogadjátok vendégeket szívesen”.⁴

Mikor a Marcius Tizenötödike idézett „vezércikke” megjelent, kéziratban már bizonyosan elkészült Petőfi *A kis-kunokhoz* című nyilatkozata, amelynek példányait a költő röplap formájában vitte magával, amikor június 5-én vagy 6-án a választási körzetbe utazott. Ezt a proklamációt szerzője bemutatkozásnak szánta egyrészt azoknak, akik emlékeztek apjára, aki három helységben is bérelt mézszárszéket, másrészt azoknak, akik keveset vagy semmit sem tudtak róla. Ez a bemutatkozás magabiztos és nyers őszinteségével nem igazán volt szerencsés. Képviselőként szerszámnak ajánlotta magát, „megpróbált gyalu”-nak, s így fogalmazott: „meggyalultam sok faragatlan tuskót, és nem esett rajtam csorba”. Jogos önérettel jelentette ki, miszerint „nem becsülöm túl magamat, nem akarok dicsekedni, de isten szent ügyse tehetségemhez képest tettem annyit a hazáért, különösen a köznépert, hogy bizodalma érdemes legyen”. Lehet – folytatja Petőfi –, hogy a magáról mondottakat arcátlanságnak tekintik, de ezt nem a maga hasznáért teszi. „Ezt azon szent cél elérésének ohajtásából tevém, hogy a hazának szolgálhassak...” Az önérett szöveg a költővel rokonszenvezők körében valószínűleg nem okozott volna visszatetszést. A folytatás azonban a maga nyers szókimondásával a megcélzott közeg nagy többségében semmiképpen nem számíthatott kedvező visszhangra. Petőfi ugyanis kijelentette, ne várjanak tőle hízelgést, és hogy ne amiatt válasszák meg követnek. Ráadásul nem maradt meg az elvi nyilatkozatnál, hanem megsértette a kiskun vezetőréteg önérettét is: „Hanem azt koránt se várjátok, hogy én titeket magasztallak, mert akkor szemtelenül hazudnám. Becsületesemre mondom, hogy ti nem vagytok remek embe-

² PETŐFI Sándor *Összes művei* (PSÖM), V, szerk. és jegyz. V. NYILASSY Vilma, KISS József, Bp., 1956, 91–94.

³ Jól mutatja ezt a kötődést *Szülőföldemen* című költeménye, amely június elején, a választási körzetében tett látogatásakor keletkezett.

⁴ A cikket közli: *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842–1849*, összeáll. ENDRÓDI Sándor, Bp., 1911 (a továbbiakban: ENDRÓDI), 426–428. Petőfi május 25-én már jelezte Bankós Károlynak, hogy a Kiskunságban kíván képviselő lenni; PSÖM VII, szerk. és jegyz. V. NYILASSY Vilma, KISS József, Bp., 1964, 144–145.

rek, vagy legalább eddig nem voltak. Marczius 15-kéig az egész Magyarország nagyon szolgalelkű, kutyai alázatosságú ország volt és ti ebben a virtusban közelebb álltatok az elsőkhöz, mint az utolsókhöz.” Ezt a valóban nem hízelgő nyilatkozatot Petőfi tényszerűsítette is azzal, hogy emlékeztette a kiskun vezetőket, miként süvegelték meg a rossz emlékű Szluha jászkun főkapitányt, miként „csúsztak másztak” előtte. Erre emlékezve a költő – mint a Kunság szülője – ingerülten hozzátette: „Ah ha cszembe jut még most is szégyenlem magamat a ti nevetekben.” Ezt a kritikát cseppet sem enyhítette a felemelt fejű népre tett célzás és az a remény, hogy „soha többé meg nem hajtjátok semmiféle ember előtt a kerek világon”. Az emberi egyenlőségre tett utalás után, mintegy példaként, kifejtette a maga álláspontját: „Nem ismerek magamnál sem kisebbet, sem nagyobbat.” A nyilatkozat ezt követő, emelkedett hangú befejezése sem enyhítette a kapacitálásnak szánt őszinteséget, amely inkább fullánkos kritikának sikeredett.⁵

A viszonylag terjedelmes proklamációból az indokolja az érthető ellenkezést kiváltó részek kiemelését, hogy érzékeltetni tudjuk, miszerint nem valódi kortesbeszéd volt ez, hanem egy olyasféle megnyilatkozás, amelyet a költő alkalmasnak tartott arra, hogy nézeteit, „politikai személyiségét” őszintén – ahogyan az egy republikánushoz illik – bemutassa. Eltekintve attól, hogy a hazát „gyalulatlan deszkának” minősítette, amelynek megmunkálására vállalkozni kíván, nyilatkozata valójában nem tartalmazott programot. (Érdeemes összevetni Madarász László választási röplapjának tényszerűségével.) Hangneme, stílusa miatt talán a május 12-i népgyűlést követő, Petőfi ellen forduló felháborodás nélkül is kellemetlenül érintette a térség vezetőit a nyilatkozat. Különösen amiatt, mert a költő csupán egy hírlapi cikk útján, majd röplapján jelentette be szándékát, de – minden jel szerint – Szabadszálláson, a választási körzet központjában (a kerület által kijelölt választási bizottságnál) nem jelentkezett a választás napjáig. Erre a törvény ugyan nem kötelezte, de magatartása azért lehetett sérelmes, mert nem törődött a helyi elképzelésekkel, hanem magától értetődően elvárta, hogy szándékát kitüntetésnek vegyék. Érthető tehát, hogy a választási kerület hivatalosai a legjobb esetben is tolakodásnak minősítették Petőfi fellépését.

Az igazi nehézséget azonban a térség, a kiváltságait a 48-as „rendszerváltással” elvesztett kerület hivatali vezetői többségének hangulata, politikai állásfoglalása jelentette. Mint Mezösi Károly alapvető kutatásaiból tudjuk, a március végi lelkesedés után – amely kikényszerítette Szluha főkapitány lemondását – a jászkun kerületek legalábbis fenntartással fogadták a bekövetkezett változásokat. Itt ugyanis nem volt jobbágyság, tehát az áprilisi törvények, a közteherviselés és a polgári egyenlőség a privilégiumok elvesztését jelentették. A törvény értelmében májusban tartott helyhatósági választásokon a városok vezetésében részben új arcok tűntek fel, a főbírók és a főjegyzők, de főleg a tanácstagok közé azonban bekerültek a régi vezetés konzervatív tisztviselői (őket Petőfi majd „kaputosok”-ként emlegeti), akik viszont megőrizték befolyásukat. Ez jól kimutatható Szabadszállás, azaz a kiskun helységek kerületi választási központja esetében is, ahol ezeknek a

⁵ PSÖM V, 95–97. A kritikai kiadás óta előkerült eredeti röplap hiteles szövegét közli: *Petőfi adattár* (a továbbiakban: *Adattár*), III, s. a. r. és jegyz. Kiss József, Bp., 1992, 160–162.

választásoknak a lebonyolítását Nagy Károlyra – a kerület későbbi országgyűlési képviselőjére – bízták. A választási körzet politikai viszonyainak, s leginkább a választási visszaélésben részes vezetők személyes szerepének és kapcsolatainak részletes elemzése után Mezősi Károly joggal állapítja hát meg: „Szerencsétlenebb helyet a követjelöltségre [Petőfi] sehol másutt az országban nem választhatott volna, mint szülőföldjét, a Kiskunságot.”⁶

Szokatlan és célt tévesztő képviselőjelölti bemutatkozása és a választási körzet érzelmi alapon, de kellő helyismeret nélkül történt megválasztása ellenére sem mondhatjuk, hogy Petőfi ne tett volna semmit az ellene fordult közhangulat enyhítésére, s ezzel választási esélyeinek növelésére. Az *Életképek* június 4-i számában (itt jelent meg Vasvári Pál híres, *A márciusi iffjúság* című írása) a költő két verset közölt: a *Kemény szél fúj...* és *A gyáva faj, törpe lelkek...* kezdetűt. A forradalmat váró februári, és a készülő vérszől szóló májusi költemény még nem igazán tekinthető engesztelőnek. Kedvezőbb fogadtatást válthatott ki a Pesti Hírlap június 6-i számában megjelent *Két ország ölelkezése*, amelyet a szerkesztők mint a „lánglelkű költő” alkotását, nagy nyomatékkal ajánlottak az olvasók figyelmébe.⁷ A költemény lelkes és igen gyors reagálás volt Erdély uniójára, mivel a kolozsvári országgyűlés május 30-án fogadta el az uniót, s annak híre június 2-án érkezett meg a fővárosba. A vele ellenséges hangokra Petőfi a már említett, az *Életképek* június 11-i számában megjelent írásában reagált. Ebben igyekszik magyarázatot adni május 12-i kormányellenes nyilatkozatára, illetve ebben fejt ki *A királyokhoz* című költeménye kapcsán köztársasági elveit, vagyis hogy „a monarchiának van még jövője nálunk”.⁸ Az ugyanebben a számban közölt versek: az *Önkéntesek dala* és a *Föltámadott a tenger* növelik az írás súlyát azzal, hogy igen határozottan annak gondolköréhez csatlakoznak. Az előbbi a május 16-án meghirdetett honvédtoborzás támogatását szolgálja, az utóbbi a márciusi napok legsikerültebb, a nép legyőzhetetlen erejét hirdető költeménye.⁹

⁶ MEZŐSI, *i. m.*, 614–615. Mezősi részletesen elemzi Petőfi apjának bukását, ennek a költőre háramló hátrányos következményeit, illetve azt, hogy a választási bizottságban akadtak olyanok, akik felelősek voltak Petrovics István vagyonbukásáért, s olyanok, akik azzal érveltek, hogy az apa elvesztett „redemptus” kiváltsága miatt fia „sehonnainak” számít.

⁷ A vers szerkesztői bevezetését közli ENDRÓDI 435.

⁸ Lásd a 2. jegyzetet. Az írás a *Pest, május 27.* dátummal kezdődik. Nem világos, hogy Petőfi miért tartotta szükségesnek, hogy feltüntesse ezt az időpontot. Ez lett volna az a nap, amikor a képviselőség érdekében szükségesnek látta, hogy május 12-i szerepléséről magyarázatot adjon? Vagy ezzel kívánta jelezni, hogy az ő nyilatkozata már készen volt korábban, de – mint szerkesztő – Vasvári írásának biztosított elsőbbséget az *Életképek* június 4-i számában?

⁹ A honvédek toborzását Batthyány Lajosnak május 16-i dátummal megjelent felhívása hirdette meg. A Radical Kör május 18-i rendkívüli közgyűlése a kormány szándékát adakozásra történő felszólítással, vidékre küldött toborzási biztosokkal kívánta támogatni. Mindezek intézésére egy bizottmányt hoztak létre, amelybe Petőfit is beválasztották; *Adattár* III, 110. (A kormány szervező tevékenységét látva a bizottmány két nap múlva felfüggesztette működését; *Adattár* III, 251.) A költő a gyorsan kibontakozó országos gyűjtést a Radical Körben május 25-én könyvtára egy részének elárverezésével kívánta támogatni. Az elárverezett művek ellenértéke 68 ft 23 kr volt. ENDRÓDI 425; *Adattár* I, 248, 403; *Adattár* III, 251.

Petőfi írása nem annyira választóihoz, mint inkább a fővároshoz és a vidék értelmiségéhez szólt. Szabadszálláson szervezkedő ellenfeleit bizonyára nem befolyásolták ezek a sorok. Arról azonban a jelek szerint azonnal értesültek, hogy a költő június 11-én késő este megérkezett Törökszentmiklósról barátjához, Bankós Károlyhoz. Másnap a szabadszállási tanács szokatlan lépésre szánta el magát: kitiltotta a városból Petőfit, mivel – a határozat szerint – csak az lehet képviselő, aki mentes „minden izgatási s nép lázítási merényektől”.¹⁰ A lépés „rendészeti” alapját az adta, hogy Petőfi „idegen” volt, mivel nem tartozott sem a redemptusokhoz, sem pedig nem volt a kiskun kerület lakója. (A 1848. évi választási törvény nem kívánta meg, hogy a képviselőjelölt annak a körzetnek a lakója legyen, ahol képviselő kíván lenni.) A tanács a következő napon, június 13-án értesítette – persze nem saját határozatáról, hanem – „aggodalmáról” Bankós Károlyt, Petőfi vendéglátóját.¹¹ Eszerint – mint arról hírlapi cikkében Petőfi beszámolt – barátja útján kívánták tudtára adni, „hogy ha személyes bátorsága és élete kedves, igen jól tenné, ha a jövő nemzeti gyűlésre menő követ választására a jövő csütörtökön köztünk meg nem jelenne, mert a nép ingerült s nem állhatunk jót, méltó haragja fölgerjedésiben lehető dűheért...”

Petőfi a néphangulat korábbi ismeretében ezt a figyelmeztetést ijesztési szándéknak tartotta, s a választás előestéjén, június 14-én átment Szabadszállásra. Itt ismerősénél szállt meg, aki ijedten figyelmeztette a veszélyre, hogy a felizgatott nép agyonverheti. Egy rokona is óvta a megjelenéstől. Petőfi ekkor – mint beszámolójában írja – kíséretében lévő felesége biztonságára gondolva, hajlandó lett volna visszafordulni. Júlia azonban tiltakozott: „ha agyon akarnak bennünket verni, jól van, verjenek agyon, hanem azt ne mondhassa senki, hogy te hátráltál”. A költő másnap kora reggel felment a városházára, ahol nagy meglepetést okozott megjelenésével. Mivel tudomást szereztek arról, hogy a városban van, lakása előtt egész éjjel részegek kurjongattak, s „a pap fiát éltették, mint követet”. Másnap, amikor felment a városházához, ott részegek provokálták. A tettlegességet a főbíró (a polgármester megfelelője) előzte meg, aki felkísérte Petőfit a városháza emeletére. Itt a választási bizottság elnöke közölte vele, hogy a nép ingerültsége miatt nem kezeskednek az életéért.

Petőfi ekkor belátta, hogy nem szólhat választóihoz, sőt maradnia is kockázatos. Nemzetőri kísérettel ment a város széléig, hol szállva volt. Feleségével és holmijával kocsira rakták, majd visszavitték Törökszentmiklósról. Mivel nem a szokott úton vitték, a távolban párhuzamosan futó országúton látta szentmiklósi és lacházi választóinak kocsijait, amint Szabadszállásra tartottak. Azokat pedig azzal fogadták, hogy Petőfi elmencült, egy részüket meg fegyverrel fenyegetve készítették visszafordulásra. Petőfinek ez a részletes beszámolója a Marcius Tizenötödike június 19-i számában jelent meg, befejezésében azzal a gondolattal, hogy három hónappal március 15-e után őt „mint orosz

¹⁰ A szabadszállási tanács határozatának fogalmazványát – amelyet a határozatok letisztázott és bekötött sorozatából kihagytak – Mezősi Károly magántulajdonban találta meg. MEZŐSI 583; *Adattár* III, 111–112, 252.

¹¹ Az értesítés nem maradt fenn. Létéről Petőfi alább idézendő beszámolójából értesülünk.

kémet, mint hazaárulót” agyon akarta verni a nép.¹² Beszámolóját barátja, Bankós Károly erősítette meg, ismertette a maga és a szavazástól elretentett kunszentmiklósiak tapasztalatait. A Pesti Hírlap június 27-i számában megjelent írásában így összegezte a Petőfi eltávolítása miatti felháborodására a főbírótól kapott, már-már kedélyes választ: „Ne tessék ezen olyan nagyon megindulni: hisz ez a Petőfi csak olyan sehonnai ember, a királyokról is valami rosztat írt, – a becsületes Ministeriumot is megbántotta, de a mi a legnagyobb, redemptioja sincs neki, még is követ akar lenne; – hogy mi is történt vele tulajdon képen én nem is tudom, hanem csak hogy itt agyon akarták verni.”¹³

Visszatérve Kunszentmiklósról, Petőfi azonnal megírta szentmiklósi és lacházi hívei számára a tiltakozást, amelyben felsorolja a választási visszaéléseket. A beadvány új választások elrendelését kéri, s azt, hogy annak helyszíne Szabadszállás helyett Kunszentmiklós legyen. Egyben kijelenti, hogy ha sérelmeiket nem orvosolják, akkor – mint „az alkotmány mostohagyermekai” – kilépnek a nemzetörségből.¹⁴ Ezt a „felülvizsgálati kérelmet” a költő Bankós Károlyra hagyta, hogy szerezze meg a szükséges aláírásokat, s azt követően nyújtsák be a minisztériumnak. A fogalmazvány benyújtására valószínűleg június 18-án vagy 19-én kerülhetett sor, amikor a küldöttséget Petőfi maga kísérte Deák Ferenchez, aki – megállapíthatóan – a belügyminisztériumhoz mint illetékeshez utasította őket.¹⁵ Ezt követően június 19-én publikálta a költő az előbbieken már említett, Kunszentmiklósról június 15-i dátummal ellátott beszámolóját.¹⁶ A beadvány megérkezésének meghatározását az segíti, hogy a belügyminisztérium már június 20-án tájékoztatta a petíció szerzőit arról, hogy a folyamodásról a képviselőház intézkedik. Egyben figyelmeztette őket, hogy a nemzetörség „a követválasztási jog gyakorlatától külön álló és más feltételekhez kötött tárgy”, így akik a törvény szerinti képességgel rendelkeznek, továbbra is kötelesek a szolgálatot ellátni.¹⁷

Petőfi nagyon bízott a választási győzelemben. Ezt bizonyítja, hogy feleségét is magával vitte. A súlyosan törvénysértő eljárás nemcsak hogy megakadályozta Petőfit, hogy

¹² ENDRÓDI 443–452; PSÖM V, 98–105. Petőfi befejezésül a nép félrevezetéséről nyilatkozik, s arról, hogy a nép előtte szent.

¹³ Bankós Károlynak a Pesti Hírlapban megjelent beszámolóját közli ENDRÓDI 459–465. A szövegünkben közölt, kurzivált részt a lap szerkesztői kihagyták a beszámolóból. A *Kunszentmiklós, 1848. jún. 20.* dátummal ellátott, eredeti szöveget közli *Adattár* III, 114–118, 255.

¹⁴ A beadvány fogalmazványát lásd PSÖM V, 226–227; *Adattár* III, 113–114, 254.

¹⁵ Petőfi szerepéről, arról, hogy a küldöttséget elkísérte Deák Ferenchez, a költőnek a Marczius Tizenötödike június 27-i számában megjelent közleményéből értesülünk, amelyben cáfolja azt a rágalmat, hogy a petíciót hozó küldöttséget nem a miniszterhez, hanem az azt megjátszó színészhez vezette. ENDRÓDI 465; PSÖM V, 110.

¹⁶ Lásd a 12. jegyzetet. Petőfi írásához csillag alatt a következő megjegyzést fűzte: „Kérem minden becsületes elvű szerkesztőtársamat, hogy e cikket lapjában közölni szíveskedjék.” (Az írást teljes szövegében csak a *Radical* június 21-i száma adta közre.)

¹⁷ A belügyminisztérium június 20-i válaszát a beadványra közli MEZŐSI 616. Forrása a BM országlátszati osztályának 2. kútfője, a 3774/B. számú irat. Az iktatókönyv alapján a 2. kútfőbe sorolt iratok között a megadott iktatószám alatti fogalmazványt e sorok írója nem találta. – A Petőfi választási veresége körüli fejleményekre a korábbi irodalom és levéltári források felhasználásával lásd még CSIZMADIA Andor, *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, Bp., 1963, 120–127.

Szabadszálláson szóljon a választókhöz, de őt magát életveszélyes fenyegetéssel eltávolították a választás színhelyéről is, míg Szentmiklós és Lacháza szavazóit valójában be sem engedték a városba.¹⁸ Így Petőfi teljesen biztos lehetett abban, hogy elégtételt fog kapni. Ezért nem hagyta szó nélkül, amikor híret vette, hogy a petíciót hozó küldöttség félrevezetésével vádolják. A Marcius Tizenötödike június 27-i számában megjelent, rövid írásában ingerülten utasította vissza a vádat, s arra figyelmeztette rágalmazóit, hogy eddigi megvetését ne akarják gyűlöletté fokozni, mert „akkor istenemre (bármilyly vastag a bőrük, kivált a pofáikon) meg fogom őket nyúzni, mint Apollo Marsiast!”¹⁹ Ugyanezen a napon közölte a Pesti Hírlap Bankós Károly már említett, Petőfi elbeszélését igazoló levelét. A magyar nyelvű sajtó – a még mindig Pozsonyban megjelenő Budapesti Híradó kivételével – a költő pártjára állott,²⁰ s ez még inkább növelte Petőfi önbizalmát. Ezért a június végi napokban *A szabadszállási néphez* címmel röplapot készítettett, amelyben némi naivitással így figyelmeztette azokat, akik kezét emeltek reá, igaz barátjukra: „Az egész magyar nemzet ujjal fog reátok mutogatni, hogy ti vagytok azok, a kik engem kikergettetek várostokból, – és nektek az az ujjmutogatás jobban fáj majd a pofoncsapásnál.” Nagy Károly választását meg fogja semmisíteni az országgyűlés, „és őt ebrúdon fogja kivetni a követek közül” – mondja, majd így biztatja a szabadszállásiakat: „Ti, polgártársaim, készüljete az új követválasztásra, mely egy hónap múlva bizonyosan meglesz; készüljete el jobban, mint az előbbenire.”²¹

Petőfi június elején *A kis-kunokhoz* intézett, bemutatkozó röplapjának utolsó bekezdésében így nyilatkozott arról a lehetőségéről, ha nem őt választanák: „Ha pedig nem választotok követnek, abból látni fogom, hogy különb emberetek akadt, mint én, s ez hazafiúi szívem legszebb öröme lesz...” Ez a kijelentés a szentként tisztelt nép ítéletébe vetett udvarias nyilatkozat volt, amely mögött vagy a nemes ellenféllel folytatott vetélkedés lehetősége vagy – ami valószínűbb – a siker bizton remélt tudata húzódott meg.

Június 15-i kudarca viszont elmosta ezt a reménykedést, amikor is a „vén pap” fiának tábora rágalmazással, itatással és megfélemlítéssel aratott győzelmet. Petőfi a közfelkiáltással megválasztott Nagy Károlyval soha nem találkozott, amit róla tudott, azt elsősorban Bankós Károlytól hallhatta.²² A történetek után a győztest nem tekinthette nemes ellenfélnek, s a Marcius Tizenötödike június 19-i számában megjelent cikkében így nyilatkozott róla: „Szabadszálláson egy hanggal, szavazás nélkül kikiáltották követnek a pap fiát, egy gögös és buta embert, ki azon felül Szluha teremtménye”. Nagy Károly a személyes megtámadtatás miatt joggal követelte, hogy a Marcius Tizenötödike közölje

¹⁸ Mezősi szerint Kiskunmajsa és Kiskundorozsma választói meg sem jelentek: *i. m.*, 592–593. Július 10-én, Nagy Károly igazolását követően Dorozsmáról is megtámadták képviselőségét; MEZŐSI 627–629.

¹⁹ Lásd a 15. jegyzetet. (A PSÖM-ben hibásan „Marsiust”.)

²⁰ *Adattár* I, 260–284.

²¹ ENDRÓDI 466–468; PSÖM V, 108–109. Petőfi a röplapban kijelenti: „Ha körülményeim engedik, akkor megint lerándulok hozzátok, – ha nem egyébért, csak azért is, hogy néhány embernek a szeme közé nézzenek.” Ez az ígéret azonban nagyon feltételes lehetett csak, mivel a költő anyagi helyzete ezt nem nagyon tette lehetővé. Vö. Petőfi Bacsó Jánosnak június 30-án, PSÖM VII, 150–151. (A röplapon pontos dátum helyett ez áll: *Június végén, 1848.*)

²² Nagy Károlyról lásd MEZŐSI ismertetését; *i. m.*, 587–589, 633.

válaszát. A szerkesztő, Pálfi Albert azonban hosszúnak találta a cikket. A Pesti Hírlap csak azzal a feltétellel vállalta volna, ha „megszelídfítheti”, mint tette azt Bankós Károly beszámolójával is. A Radicallap szerkesztője pedig – aki közölte Petőfi kunszentmiklósi beszámolóját – végül arra hivatkozott, hogy „nagyon el lévén lapja foglalva”, nem közzölheti az írást. Mivel az 1848. évi sajtótörvény nem ismerte a helyreigazítási kötelezettséget, Nagy Károly pedig nem kívánta megfogadni Csernátoni cinikus tanácsát, miszerint forduljon a Budapesti Híradó szerkesztőjéhez, Nagy csak egyetlen megoldást választhatott: hirdetésként publikálta válaszát. Így jelent meg július 5-én, az országgyűlés megnyitásának napján a Pesti Hírlap hirdetési (*Nyílt tér*) rovatában a *Szózat Petőfi Sándorhoz!*, melyet szerzője a Szabadszállás, 1848. június 21-i dátummal látott el.²³ Az írás tagadja az erőszakot, továbbá azt, hogy a választás előtti éjszakán a szabadszállásiai „csak egy csepp” bort is ittak volna. Beszámol arról, hogy valóban Szluha főkapitánysága alatt kezdődött hivatali pályafutása, de az 1848. 25. tc. értelmében lefolytatott választások is tisztségre jelölték a hármaskörben.

A közlemény Nagy Károly védekezését és a nyilvánosság előtti öngazolását szolgálta. A sértett képviselő azonban nem érte be ennyivel, hanem meg kívánta torolni Petőfi gorombaságait. Tehette, mert a hirdetési rovat kívül esett a szerkesztő látókörén.²⁴ Az ezekben a napokban a harmincegyedik életévét betöltött, hivatali pályafutását önérzetesen vállaló, jogvégzett értelmiségi Nagy Károly így szabad folyást engedett dühének, amikor Petőfi öt minősítő sorait visszautasította. A butaságára tett megjegyzésre például így replikázott: „talán több képzettséggel is hízeleghetem magamnak a tanok minden ágában – a költészetet kivéve – mint ön, talán én is ismerem a nép szükségait, mint ön, talán én is csak úgy a nép közé tartozom, mint ön, vagy talán nemességem miatt nem is vagyok képes fölfogni a nép érdekeit?”²⁵ Ön nagyon elbizott, de mibe, abba, hogy a Pegasus farkába ön is fölkapaszkodott. Ön, barátom, nagyon hiú, a fölötéb hiúság pedig hígvelejtésű föltételez.” A sértett Nagy Károly azonban még tovább ment. Kíméletlen kirohanásának befejezésekként – tehát mielőtt az írás záró soraiban ismertette volna annak okát, miért hirdetés formájában jelenik meg válasza – idézte azt a latin mondást, hogy győző vagy legyőzött mindenképpen magát szennyezi be. Majd következett az utolsó mondat gorombasága: „Olyan ön, mint a fertőbe hevert disznó, mely minden hozzá közeledőt kíméletlen bekever.”

Petőfi ezt a durva sértést nem volt hajlandó eltűrni. Ezért legkésőbb az írás megjelenésének másnapján párbajsegődei, Jókai Mór és Pálfi Albert útján fegyveres elégtételre szólította fel Nagy Károlyt, aki ezt visszautasította. Válasza szerint olyan emberrel, akit ő

²³ ENDRÓDI 470–473; PSÖM V, 227–229. Cikkének a különböző lapok szerkesztői által történt visszautasítását közleménye végén Nagy Károly sorolja fel. – Egyébként a Pesti Hírlap ugyanezen száma közölte Petőfinek a *Nemzetgyűléshez* című költeményét.

²⁴ A Pesti Hírlap másnapi számában Csengery Antal és Kemény Zsigmond szerkesztő sajnálkozott a Nagy Károly által közölt „gyalázatos cikk” miatt. Kijelentették, hogy a hirdetés tudtuk nélkül jelent meg, mivel „e rovat szerkesztését egészen elkülönözve a kiadók magok kezelik”.

²⁵ Ennek a kitételnek kapcsán jegyzi meg MEZŐSI: „A követválasztáson a szabadszállási deklarációs volt redemptusfi állt szemben a maga redemptus-nemességére még büszke helyi jelölttel.” *I. m.*, 588.

becstelennek minősített, „mind addig, míg be nem bizonyítja, hogy nem becstelen, vinni nem fog”. Így segédeit sem nevezte meg, s a felajánlott gondolkodási időre sem tartott igényt. Nagy Károly barátai azonban nem helyeselték ezt a jogászi okoskodás mögé rejtett megfutamodást, és a párbaj elfogadását ajánlották. Ezért másnap Szeles Lajos dunapataji képviselő (egyébként a szabadszállási választási bizottságnak elnöke) nagy nyilvánosság előtt azt mondta Pálfi Albertnak, hogy Nagy Károly a kihívást elfogadja, de csak kardra. Mivel a párbajsegédek Petőfi kívánságának és „a sérelem nagyszerűségének” megfelelően ragaszkodtak a pisztolyhoz, megoldás nem született. (A párbajkódex szerint ugyanis a kihívott fél szabhat súlyosabb feltételeket, de a kihívó feltételeit nem gyengítheti.) A történetet – mint a Petőfinek nyújtott sajátos elégtételt – Jókai és Pálfi a Marcius Tizenötödike július 8-i számában hozták nyilvánosságra.²⁶

Mire ez a közlemény megjelent, az országgyűlés már érdemben foglalkozott a képviselők igazolásával. Ez a munka a július 5-én lezajlott ünnepélyes megnyitó másnapján kezdődött meg. Ennek módja az volt, hogy a megbízólevelüket már benyújtott képviselőket még július 5-én sorshúzás útján kilenc osztályba sorolták, s az egyes osztályok képviselőinek mandátumát meghatározott sorrendben más osztály képviselői vizsgálták meg.²⁷ A július 6-án tartott ülésen mind a kilenc osztály előadója jelentést tett, és ismertette az igazoltnak tekintett képviselők névsorát, illetve a kifogás alá eső választásokat. Nagy Károly a 8. osztályba került, amelynek előadója 36 képviselő közül 34-et igazoltnak jelentett – köztük Nagy Károlyt. A botrányos választás ügye olyan köztudott volt, hogy a karzat döbbenten vehette tudomásul, hogy a bejelentést nem kíséri tiltakozás, hanem a képviselők fegyvelmezetten meghallgatják a 9. osztály ezt követő jelentését is.

A 8. osztály mandátumának felülvizsgálói, az előadó és a jelenlévő képviselők a törvénynek és az (ekkor még csak formálódó ideiglenes) házszabálynak megfelelően jártak el. Az 1848: 5. tc. 44. §-a kimondta: „A megválasztott követnek a kezéhez juttatott választási jegyzőkönyv megbízólevelével gyanánt szolgál”. Az ideiglenes házszabály 9. pontja pedig (amelyet később változtatás nélkül jóváhagytak) így szólt: „Kifogás nélküli választásnak tekintetik, mellynek választási jegyzőkönyve rendben van, s melly iránt panasz beadva nincs.”²⁸ Mivel Petőfi sérelméről panasz ekkor az illetékesekhez nem érkezett meg, s a választási jegyzőkönyvet a kijelölt 7. osztály vizsgálata kifogástalannak találta, a 8. osztály előadója Nagy Károlyt igazoltnak jelentette ki.²⁹ Mit tartalmazott ez a jegyzőkönyv? Mindenekelőtt azt, hogy a választási kerület városaiból megjelent 760 választó előtt az összeírási jegyzőkönyv és az 1848: 5. tc. ismertetése után az elnök a

²⁶ ENDRÓDI 476–477. A tudósítók szerint Nagy Károly személyesen jelentette a kihívást Perczel Mórnak, a rendőri osztály főnökének azzal, hogy Petőfi az életére tör. Perczel ezt nem tekintette hivatali titoknak, hanem ő maga mesélte el Petőfinek. Vö. Petőfi Bacsó Károlynak, július 16., PSÖM VII, 160. A kihívásról, annak visszautasításáról s hogy miért ragaszkodott a pisztolyhoz: Petőfi Bankós Károlynak, július 9., PSÖM VII, 154–155.

²⁷ Az eljárási részletek ismertetésére lásd CSIZMADIA, *i. m.*, 171–189.

²⁸ Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés, s. a. r. BEÉR János, CSIZMADIA Andor, Bp., 1954, 129, 154.

²⁹ Az előadó által előterjesztett névsor: OL, N 70, Regnicolaris levéltár. Az 1848/49-es országgyűlés iratai. XX. 22. Fasc. 3A. No. 8a. Továbbá: Közlöny, 1848. július 7. (26), 111–112.

választókat „hatályos és korszerű” beszédben figyelmeztette a választás fontosságára, s felhívta őket „szabadon bár kit is követül ajánlani”. Ezt követően hét személyt ajánlottak, első helyen Nagy Károlyt. Mivel a többi jelölt azonnal visszalépett, ekkor – mondja a jegyzőkönyv – „köz akarattal, Nagy Károly, a Szabadszállási Választó Kerület részéről Országgyűlési követnek ki kiáltván, az elnök által is megválasztott követnek ki jelentette: senki ellene nem nyilatkozván, elválasztásában még az előbbeni, követeket ajánlók is mindnyájan meg nyugódtak, mellynek következtiben ezen jegyzőkönyvnek egyik példánya Nagy Károly követnek, megbízó levél gyanánt kézbesítettet, másik kettő pedig a Központi Választmánynak be adatott.”³⁰ Tehát a jegyzőkönyvben nincs nyoma Petőfi követjelöltségének, miközben a jelenlévőket felszólították, hogy szabadon jelöljenek. A hét jelölt közül hatan visszaléptek, így az esélyes jelöltet – akinek érdekében folyt a korteskedés –, Nagy Károlyt közfelkiáltással lehetett megválasztani. Hibátlan volt ez a forgatókönyv, a szabadszállási városháza udvarán történetek a valóságnak megfelelően ismertette, így kiadható volt Nagy Károly számára olyan jegyzőkönyv, amely igazolásának alapjául szolgált. Kimondhatjuk, hogy a bevált kortesfogások rutinos alkalmazása és az új választási törvény által nyújtott lehetőség felismerése biztosította ezt az eredményt, amely mögött pedig súlyos visszaélések húzódtak meg. Addig azonban, amíg a ház elnöke nem kapta meg a petíciót, az esettel érdemben nem lehetett foglalkozni.

A képviselők tehát július 6-án végighallgatták az osztályok jelentését, majd – miután Táncsics is eldöntötte, hogy melyik választókerület mandátumát fogadja el – felszólalt Besze János esztergomi képviselő. Általánosságban szólva kijelentette, hogy addig nem lehet a választásokat teljesen kifogástalannak tekinteni, amíg a belügyminiszternél lévő petíciók mindegyikét meg nem kapták. „Meglehet – folytatta –, hogy ott vannak még petíciók, mellyek eddig velünk nem közöltetvén, fölöttük nem bíraskodhatunk. Mindaddig tehát, míg a belügyminister, ki egyik jegyző kijelentése szerint is azért tartja magánál a petíciókat, hogy azokat átolvassa, megismerje a kétségeknívüli képviselőket, a panaszoikat velünk nem közli: egészen tisztában nem lehetünk. Azokat velünk már eddig is közleni kötelessége lett volna.” A korelnök, Pálóczy László azt válaszolta, hogy hivatalosan mit sem tud a petíciókról. Azt tudja, hogy amint érkeztek, azokat hozzá küldték. „Van-e még a belügyminiszternél petitio? Nem tudom.” Besze nyilatkozata és az elnök válasza mögött joggal feltételezhetjük, hogy a sajtóból ismert kunszentmiklósi petíciót hiányolta. (Ne feledjük: Petőfi július 5-én megjelent *A nemzetgyűléshez* című költeménye újból felhívta a figyelmet a történetekre.) Ehhez mérten Petőfi ügyével szemben Patay József (az OHB leendő tagja) nem éppen baráti, amikor az elnök után közvetlenül kijelentette: „Ne töltsük illjenekkel az időt. A törvény azt mondja: a jegyzőkönyv a megbízó levél. Ha különben [ti. másként] is lehetne, akkor nyitva állna annak útja, hogy mindenféle irománnyal elő állhatnának.” (A kijelentést helyeslés kísérte.)

³⁰ A jászkun kerület központi választási bizottsága a jegyzőkönyv egy példányát június 26-án terjesztette fel a belügyminisztériumnak, ahová az július 2-án érkezett meg: OL, N 13, Belügyminisztérium országlátszati osztály 1848–2–276. Szövegét közli MEZŐSI 590–591; *Adattár* III, 112–113. Mezősi Károly nagy jelentőségű és részletes tanulmánya ismerteti a jegyzőkönyv aláíróinak, a másik hat jelöltet ajánlóknak, valamint jelöltjeiknek személyét és szerepét, továbbá elemzés alá veszi az említett választási létszámot: *i. m.*, 591–597.

Patay szavaira előbb Kovács Lajos, Nagybánya képviselője (és Széchenyi államtitkára) reagált, kijelentve, az okozza a gondot, hogy az osztályok nem egyforma szigorúsággal bírálták el a problematikus eseteket. Ezt követően Nyáry Pál nyilatkozott – a készülő házszabálynak megfelelően –: „A választás érvényességét két okból lehet vizsgálni. Az első ok az, ha a törvény által meghatározott forma szerint vannak-e szerkesztve a megbízó levelek. A másik ok lehet egyeseknek vagy többeknek a választás ellen beadott petíciója.” Az első esetben – folytatta Nyáry – az osztálynak nem kell bíraskodnia, mert ott van a törvény. A másik esetben „a ház alakulása után” a petíciókat meg fogják vizsgálni. (Ez a kitétel egyértelművé teszi, hogy a kilenc osztály beszámolója azt a célt szolgálta, hogy megállapítsák az igazolt képviselők számát, hiszen csak a megalakult képviselőház volt illetékes – a törvénynek megfelelően – a vitás ügyekben dönteni.) Nyáry hozzászólását az elnök ekkor félbeszakította, és közölte: „Ezen pillanatban vettem három levelet a belügyi ministertől, melyek hozzám szólnak. Az egyik azt adja tudtomra, hogy miután a minister úr három helyen választatott meg követnek, a miskolci követséget vállalja el. A másik levél Vukovich Sabbasnak Temes megyei elválasztásáról szóló megbízó levelet foglalja magába. A harmadik levél Zoltán János álladalmi titkártól van, mellyben egy csomó petíciót küld által a háznak.” Ez utóbbi levelet Irányi Dániel jegyző felolvasta, majd az elnök közölte, hogy a petíciókat kiadják az osztályoknak. Ezt követően Nyáry visszavette a szót, s javasolta, hogy miután 204 igazolt képviselő van jelen, ideje volna a ház megalakulását bejelenteni. Ekkor lehet majd a „specialitásokról” (ti. a petíciókról) dönteni, miután megalakultak, s így határozhatnak azokról. Az elnök ezzel egyetértett, s a házat megalakultnak nyilvánította, javasolva, hogy válasszák meg az elnököt és az egyéb tisztségviselőket. Nyáry aggályát, hogy a tisztségviselők megválasztásával nem volna-e jobb megvárni az erdélyi képviselőket, osztotta Deák Ferenc is, és így – az erdélyi Pálffy János helyeslése mellett – a tisztségviselők választását elhalasztották.³¹

Az országgyűlés július 6-i létszámellenőrzése és a ház megalakulásának deklarálása nyitotta meg tehát az utat a petíciók megvitatása és a róluk való döntés előtt. Ez július 7-én meg is kezdődött, de a szabadszállási választás ügye ekkor nem került elő.³² Petőfi azonban ezen a napon is hallatott magáról. Értesülve arról, hogy előző napon Nagy Károlyt igazolt képviselőnek nyilvánították, július 7-én kis, nyomtatott röpcédulát helyeztetett az ülés kezdete előtt a képviselők asztalára. Ebben *A nemzetgyűlési követekhez* címzett, tizenkét soros írásában gyávaasággal vádolta ellenfelét, aki megtagadta az elégtételt a Pesti Hírlapba ellene „belopott” cikke miatt. Ezért azt kérte a nemzetgyűlés követeitől, hogy „*e megbélyegzett emberrel* senki közülük egy sorba nem üljön, nem az irántami szívesség vagy barátságnaál, hanem azon tiszteletnél fogva, mellyel a testület magának tartozik”.³³ Az igazolási eljárás július 8-án folytatódott, amikor is az egyes

³¹ Minderre lásd a Közlöny július 7-i (26) számát; továbbá az ülés jegyzőkönyvét, BEÉR–CSIZMADIA 141–142.

³² Lásd a Közlöny július 8-i (29) számát; továbbá az ülés jegyzőkönyvét, BEÉR–CSIZMADIA 142–143.

³³ PSÖM V, 111. (Fotóját közli ENDRÓDI a 472. lap után található IX. mellékleten.) Szövegét több lap is közölte. Valószínű, hogy a röplap készítette arra Nagy Károlyt, hogy karddal elvállalja a párviadalt. Mivel ezt Petőfi nem fogadta el, másnap, július 8-án a délután megjelenő Marciusban Jókai és Pálfi publikálta beszá-

osztályok előadónak vagy a jegyzőkönyvek alapján támadt kétségekről, vagy a beadott petíciókról szóló beszámolóik alapján a ház – kisebb-nagyobb viták után – döntött az adott választás jóváhagyásáról vagy megsemmisítéséről. Az előző napon a 6. osztály előterjesztéseivel foglalkoztak, most a 7. osztály vitás ügyei következtek. Ezek lezárulása után a 8. osztály előadója váratlan bejelentést tett: „A 8-ik osztály tagjait tisztelettel felszólítom, miután egy petitio adatott be, méltóztassanak időt határozni, mikor tárgyaljuk.” Közbekiabálásra, hogy „Most mindjárt”, az elnök szünetet rendelt el, majd az ülést háromnegyed óra múlva folytatták.

A petíció természetesen a szabadszállási választásra vonatkozott, amely a jelek szerint csak most került az osztályhoz,³⁴ így arról nem alakult ki előzetes vélemény. Ezért kellett a nyilvános ülésen szünetet elrendelni. Az ülés újbóli megnyitásakor a 8. osztály előadója jelentette, hogy „az osztály elébe a szabadszállási képviselő ellen egy petitio terjesztett”. Ennek kivonata: „1. Petőfit rágalmazták, becstelentették, fenyegették. 2. Midőn Szabadszálláson magát igazolandó megjelent, a felbőszült tömeg ellene rohan – annyira, hogy élete veszedelmezett, a helybeli hatóságokhoz kellett folyamodnia, melly jónak látta őt a választás helyéről eltávolítani. 3. Hogy midőn ezen panasz tevő választók megjelentek, követjelöltjeik [ti. a szabadszállásiaknak!] már ott lévén, – a választás helyére nem is bocsátattak, hanem a helybeliek által, kik mindnyájan fel voltak fegyverkezve, agyon ütéssel fenyegetettek, mire ők kéntelenek valának eltávozni, s így a választástól eltávolítottak. 4. Hogy a választás előtti este nem a kezes, hanem a szilaj ménes hajtatt haza főbírájának parancsára, s ők a választáson leendő megjelenéstől hámos lovaktól megfosztatván, ez által akadályoztattak. 6. Miért végre azt adják elő, hogy ha sérelmük nem orvosolatik, a nemzetörséghez nem akarnak tartozni, – kívánják azonban, hogy a követválasztás megismételtesék.”³⁵ Az előadó ekkor felajánlotta, hogy a petíció teljes szövegét felolvassa. Közbekiabálások a jegyzőkönyvet – ami azonos a megbízólevéllel – akarták hallani, de az előadó kijelentette, hogy az rendben van. Ekkor szólalt fel Bónis Samu, aki arra hivatkozott, hogy mivel ezt a petíciót aznap adták be, azzal az előző napon elhatározott 9 tagból álló bizotmányynak kellene foglalkoznia. (Ti. július 7-én – meghallgatva az osztályok jelentését – arról döntöttek, hogy az ezt követően érkező petíciókról egy, az osztályok által delegált tagokból álló bizotmány terjeszti véleményét a

molóját a visszautasított kihívásról. (A röplap mikénti terjesztéséről az eltérő beszámolókat lásd *Adattár* I, 272, 276–277.)

³⁴ Azt, hogy a petíció csak ezen a napon jutott el az illetékesek kezébe, a vita során Bónis Samu igazságügyi államtitkár egyértelműen megerősítette. A petíciót Gondol Dániel fogalmazó július 5-én a BM irattárából kivette, de a jelek szerint nem csatolták azokhoz a petíciókhoz, amelyeket Zoltán János az országgyűlés elnökének megküldött. (Gondol eljárására lásd *MEZŐSI, i. m., 617, 257. jegyzet.*) – A történetek mindenesetre szertefoszlatták Petőfi reményét, hogy már az országgyűlés „verificationalis választmánya” megfosztja mandátumától Nagy Károlyt. Petőfi Bacsó Jánosnak, június 30., PSÖM VII, 150–151.

³⁵ Az itt közölt összefoglalás nem azonos a Közlöny július 10-i számában megjelent szöveggel; annak a fogalmazványnak a szövegét közöljük, amelyet az előadó felolvasott, s amely valamivel hosszabb, mint ami a sajtóban megjelent. Lásd „Nagy Károly szabadszállási követ ellen Kun-Szent-Miklós és Laczháza 170 választó által [beadott petíció]”. Az 1848/49-es országgyűlés iratai XX. 22. Fasc. 3A. No. 8d. (Az eredeti beadvány ma már nincsen meg.)

ház elé.) Az elnök azonban ezt a hozzászólást, amely valószínűleg Petőfi érdekét szolgálta volna, nem vette figyelembe. Az előadó tehát ismertette az osztálynak az ülés szünetében kialakított véleményét, amely szerint Nagy Károly jegyzőkönyvét rendben találták, az osztály által igazoltnak tekintették, s ezt a ház megerősítette.³⁶ Ezért a már igazolt követ ellen beadott folyamodás tárgyalására az osztály nem tartja magát feljogosítva, „hanem azt a ház bírálata eleibe terjeszti”, s annak rendelkezésétől függ, „az illetén esetekbeni mikénti eljárás elhatározása”.³⁷ Ezt követően felolvasták a képviselőknek a folyamodás és a választási jegyzőkönyv teljes szövegét is.

A dokumentum ismertetése után elsőként Nyáry Pál szólalt fel. „Egy folyamodás adatott be – kezdte –, mellynek tartalma ha igaz, kérdésen kívül a választás nem történt a törvény által biztosított szabadság körében.” Majd kifejtette: a háznak kötelessége megrendelni a vizsgálatot, mert ha szavazásra került volna a dolog, a jegyzőkönyvből kiviláglana, hogy a panaszkodók közül néhányan jelen voltak. Mivel a jegyzőkönyv szerint a választás közfelkiáltással történt, a folyamodást meg kell vizsgálni. Nyáry ezzel megadta a tárgyalás alaphangját, amit a képviselők – a napló szerint – helyesléssel fogadtak. Ekkor felállott Szeles Lajos, aki már a párbaj körül is képviselte Nagy Károly érdekeit, s közölte, hogy az érintett is kéri a vizsgálatot. Az elnök erre bejelentette, hogy a vizsgálatot elrendelik. Ezt követően a vizsgálat megejtésének módjáról kezdődött meg a vita. Elsőként Besze János – aki két nappal korábban célzott a petíciók hiányára – tette fel a kérdést: ki rendeli meg a vizsgálatot, s ki fedezi a költségeket? Az elnök azonnal reagált, hogy a ház fog vizsgálóbírókat rendelni. A költségeket illetően Bónis Samu nyilatkozott, aki szerint az ideiglenes szabályok szerint a költség a hibás felet terheli: „ha ok nélkül panaszkodik valaki, az ok nélkül panaszkodót, ha pedig helyes az ok, aki ellen a panasz elöadatik.” (A véleményt helyeslő felkiáltások kísérték.) Ami a vizsgálat megkezdését illeti, Bónisnak az volt a véleménye, hogy meg kellene várni, míg a ház szabályait jóváhagyják, hogy a vizsgálat annak megfelelően történjék.

Ekkor Kazinczy Gábor szólalt fel, és a vizsgálat azonnali megkezdését sürgette, hogy a szenny és a szégyen bárkire is, 24 óráig se száradjon. „Nem azért, mivel a folyamodó egyéniséget a nemzet kitünő díszének tartom, hanem ha a ház megrendeli a vizsgálatot, történjék az azonnal.” Ennek lebonyolítására „compromissionális bizottságot” javasolt, s ekkor – közbekiabálások formájában – új szempont merült fel: egy vagy három személy foglalkozék az ügyel. Bónis egyetértett a vizsgálat azonnali megkezdésével, de mivel sem a vizsgálat módjáról, sem a tagok kiküldéséről nincs szabályzat, szerinte azt meg kellene várni. Ezt követően különböző ötletek hangzottak el a vizsgálóbizottság összeté-

³⁶ Érdemes megemlíteni, hogy a ház milyen elnöző volt egyes visszaélések esetében. Július 8-án délelőtt foglalkozott a Halász Boldizsár, dabasi képviselő elleni beadvánnyal. Ebben azzal vádolták az összeíró bizottságot, hogy választásra nem jogosult személyeket is összeírt, hogy Halász kortesei a nép terheinek könnyítését ígérték, emberei vérontással fenyegetőztek, mire az ellentábor megfélemlített tagjai elhagyták a választás helyszínét. Az osztály állásfoglalása a „törvényes alapot nélkülöző” petícióról szolt, s annak elvetését javasolta. A ház ezzel egyetértett. BEÉR–CSIZMADIA 144–145. A Közlöny szerint az előterjesztést „helyeslő felkiáltások” kísérték.

³⁷ Az 1848/49-es országgyűlés levéltára XX. 22. Fasc. 3A. No. 8c. Közli MEZŐSI, *i. m.*, 622–623.

teléről. Az egyik hozzászóló ellenezte, hogy képviselőket küldjenek ki, mert ha sok vizsgálatra lenne szükség, végül a ház létszáma úgy lecsökkenhetne, hogy az nem lenne határozatképes. Ez ellenkezne a „törvények szellemével” – érvelt, amit Madarász László utasított vissza, mondván: „törvényeink szelleme a parlamentáris kormányzásról mit sem tud”. A kérdéshez a jelen lévő egyetlen miniszter, Deák Ferenc is hozzászólott – hangsúlyozva, hogy ezt képviselőként teszi – és leszögezte, a verifikáció a ház joga, saját tagjai közül kell kiküldeni egyeseket, „ha több eset lesz is”. Deák elképzelhetőnek tartotta, hogy csak egy embert küldjenek ki, s ekkor sokan Patay nevét kiáltották. (Aki, mint láttuk, „jegyzőkönyv-párti” volt.) Patay a megítéltetést „gyenge egészségére” hivatkozva azonnal visszautasította.

Ezt követően már csak egy kérdés maradt: hány képviselőt küldjenek ki az ügy vizsgálatára? Asztalos Pál három küldöttet javasolt, s Bónis is ezzel értett egyet. Kazinczy Gábor és még egy képviselő egyetlen személyt javasolt. Az elnök ekkor szavazásra tette fel a kérdést, s a többség a háromtagú küldöttséget hagyta jóvá. A képviselők cédulán adták be szavazataikat, s az ülés végén az elnök kihirdette az eredményt: Bónis Samu 91, Besze János 68 és Asztalos Pál 52 szavazatot kapott.³⁸

Az elmondottakból világos, hogy Nagy Károly akadály nélküli igazolása azon múlt, hogy a belügyminisztérium nagy késéssel továbbította a petíciót. (Fel kell tételeznünk, hogy ez nem Zoltán János államtitkár akciója volt.) A képviselőház július 8-i ülésének a szabadszállási választások kivizsgálására vonatkozó részleteiből pedig az is nyilvánvaló, hogy a képviselőház többségi hangulata Petőfi-párti volt, s akarta az ügy kivizsgálását. A kiküldöttek szándékában sem kételkedhetünk, személyükkel Petőfi is meg volt elégedve.³⁹ Miért nem került sor akkor a vizsgálatra, miért nem kapott a megrálgalmazott költő elégtételt?

Az ügy nagy nyilvánossága után július 8-tól valamiféle homály borul a fejleményekre. Kezdődik azzal, hogy a képviselőház jegyzőkönyve a bizottság tagjaiként nem az elnök által felsorolt személyeket, hanem Nyáry Pált, Asztalos Pált és Besze Jánost tünteti fel.⁴⁰ Bónis neve tehát kimaradt. Ezt ő áttételesen július 10-én korigálta, amikor még felvetette az általa már emlegetett kérdést: ki viseli a vizsgálat költségeit? Az ülés kezdetén Szemere Bertalanhoz intéztek interpellációs kérdéseket, s ez után szólalt fel Bónis: „A mennyiben az ideiglenes szabályokban ki van mondva, hogy a vizsgálat költségvitele mindig a vesztes felet illeti, talán jó volna mindenek előtt azokat, kiknek felterjesztése folytán a vizsgáló bizottmány küldetett ki, miszerint: kívánják-e előadásukat megvizsgáltatni; mert hogy ha a vizsgálattól elállnak s nem kívánják azt megtétni, akkor feleslegesnek látom a vizsgáló küldöttség kimenését, s őket szükségtelen költséggel nem akarnám terhelni. Én lévén a képviselő tábla által Szabadszállásra kiküldve, mint érintém, mindenek előtt felszólítani kívánnám az illetőket, ha valljon kívánják-e a vizs-

³⁸ A vitát a Közlöny július 10-i száma alapján közli ENDRÓDI 478–483; Deák Ferenc hozzászólása: PSÖM VII, 426–427.

³⁹ Petőfi Bankós Károlynak, július 9., PSÖM VII, 154–155.

⁴⁰ BEÉR–CSIZMADIA 145. A szakirodalom ezt a névsort tévesnek tekinti: CSIZMADIA 192; MEZŐSI 626. De ezt a szöveget (a július 8–9. napi ülések jegyzőkönyvét) az országgyűlés július 10-én jóváhagyta.

gálatot megtéetni?”⁴¹ A megjegyzésre nem reagáltak. (Ekkor ugyanis sietve néhány kiküldetés ügyében döntöttek, majd Kossuth, Eötvös és Mészáros Lázár megérkezése után rövidesen sor került a képviselőház elnökének és alelnökeinek megválasztására.) A jegyzőkönyv azonban feltüntette Bónis kérdését és – nyilván az érdektelenséget elutasításnak véve – ezt rögzítette: „Nem fogadtatott el.”⁴² Az ideiglenes házszabályokat – pontosabban azokat a részeket, amelyek a vizsgálóbizottság kiküldésével foglalkoznak – július 13-án hagyták jóvá. Ekkor iktatták be a következő szöveget: „a választás fölötti vizsgálatok költségeit a vesztes fél viselje”.⁴³ A petíciót nem Petőfi nyújtotta be, tehát – ha igazát nem sikerülne bizonyítani – nem ő volna a felelős. De elvárhatná-e, hogy hívei viseljék a költségeket? Van-e, volt-e viszont esélye annak, hogy az adott helyzetben a választási visszaélés egyértelműen kiderüljön, és az anyagi gondokkal küszködő költő ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy az érdekében peticionálókat neki kelljen kártalanítani?

A képviselőház tehát július 8-án kinevezte a háromtagú vizsgálóbizottságot, akiknek személye megnyugtatónak tűnt Petőfi számára. Másnap így írt róluk Bankós Károlynak: „majd napfényre hozzák ezek az igazságot”.⁴⁴ Az ezt követő napokban azonban sem a sajtóban, sem Petőfi leveleiben nincs nyoma annak, hogy a bizottság a Kiskunságba készülne. A szakirodalom Bankós Károlynak egy 1853. évi közlésére támaszkodik, amely szerint ő figyelmeztette a költőt, hogy ha lehet, halasszák el a vizsgálatot, mert hívei – mint nemzetőrök – a táborba indulnak.⁴⁵ Tudjuk, hogy Petőfit július 10-i kelettel Kunszentmiklósról értesítette egy híve, hogy július 13-án indulnak a gyülekezés helyére, a kiskunhalasi táborba. Ezt a levelet az *Életképek* július 16-i száma közölte, tehát a költőnek – mint szerkesztőnek – erről tudomása kellett hogy legyen.⁴⁶ Mégis, július 16-án azt írta Bacsó Jánosnak: „A nemzetgyűlés vizsgáló bizottmánya (Bónis, Besze, Asztalos) a hét folyamán lemennek Kunságba...”⁴⁷

Ezt követően azonban váratlan fordulat történt. Ez első, reggel írott levele után még ezen a napon Petőfi újabb levelet küldött Bacsó Jánosnak. Ebben a hosszú írásban előbb a népről, majd a párbajról alkotott nézeteit összegzi, s beszámol az általa provokált Nagy Károly gyáva meghátrálásáról. Megvonva a történetek mérlegét, így nyilatkozik: „Én eleget tettem magam iránti kötelességemnek, ő pedig szép mellékneveit a gyávával szaporította. Hogy föl nem pofoztam, annak köszönheti, mert nem akarom a tenyeremet bemocskolni piszok pofájával.” Ezt a szöveget önmagában úgy tekinthetjük, hogy a költő

⁴¹ Közlöny, 1848. július 11. (32), 130.

⁴² BEÉR–CSIZMADIA 148.

⁴³ *Uo.*, 154.

⁴⁴ Lásd a 39. jegyzetet.

⁴⁵ PSÖM VII, 427–428. (A levél nem maradt fenn.)

⁴⁶ MEZŐSI, *i. m.*, 632. A jászkun kerület gyülekezési helye Kiskunhalas volt, időpontja július 15. Lásd UR-BÁN Aladár, *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*, Bp., 1973, 148.

⁴⁷ PSÖM VII, 158. A bizottságnak ekkor már kezében volt Dorozsma petíciója is: MEZŐSI 627–629. Mezősi feltételezi, hogy ezt a petíciót eltitkolták Petőfi előtt. Ez azonban tévedés, mivel a petíciót a ház elnöke a július 13-i ülésen bejelentette; BEÉR–CSIZMADIA 154. Talán inkább azt tételezhetjük fel, hogy az újabb beadvány – amelyet kiadtak a bizottmánynak – kelthette a költőben azt a benyomást, hogy a megbízottak most már valóban leutaznak a helyszínre.

befejezettnek tekinti a nyilatkozat- és sajtóhadjáratot győztes vetélytársával szemben. A levél utolsó soraiban azonban váratlanul képviselői ambíciói feladásáról nyilatkozott. „Végre a mi a követséget illeti, annak megnyerése végett soha és sehol egy lépést se teszek többé ez életben...”, ha széles hazában egyetlen egy kerületnek sem lesz annyi becsületérzése vagy tulajdonképpen belátása, hogy engem megválasszon, úgy isten szent-háromság úgyse nem érdemli meg Magyarországot, hogy képviseljem!”⁴⁸

Mi magyarázza ezt a fordulatot? Reggel még a bizottmány leutazásában bízik Petőfi, a nap folyamán pedig már feladja a reményt, hogy az országgyűlés visszakergeti Nagy Károlyt, és az új választásokon ő lesz a győztes. A költő születésének 150. évfordulóján e sorok írója úgy foglalt állást, hogy az a hír, miszerint Kossuth ajánlására Bácsalmáson megválasztották Vörösmartyt, vezette Petőfit ahhoz a nyilatkozatához, hogy „soha és sehol” nem tesz lépést a követség elnyerésére.⁴⁹ Ez azonban nem elégséges magyarázat, még akkor sem, ha a költő csak 16-án tudta meg, hogy az országgyűlésen az előző napon bejelentették Vörösmarty mandátumának verifikálását. Július 13-án ugyanis már közölte Pázmándy Dénes, a ház elnöke, hogy Vörösmartynek a választási kerületben kiadták a megbízólevelét.⁵⁰ Ennek híre – ha személyesen nem volt is jelen a karzaton – el kellett hogy jusson Petőfihez, annál is inkább, mivel ugyancsak július 13-án jelentette az elnök – a Vörösmartyról szóló híradás előtt – a Nagy Károly elleni dorozsmai petíció megérkezését, s hogy kiadják azt a „vizsgáló bizottmánynak”. Így tehát Vörösmarty követségéről Petőfinek már a reggeli levél megírásakor feltétlen tudomása kellett hogy legyen. Valami történhetett július 16-án, ezen a vasárnapon, amiért Petőfi nem számított többé a bizottság leutazására, nem remélhette az új választások kiírását, s bele kellett törődnie, hogy Nagy Károly képviselő marad. Ennek egyetlen magyarázata lehet: ha a bizottság, illetve annak nevében nagy valószínűséggel Bónis Samu, figyelmeztette a költőt, hogy a kiskun nemzetőrök táborba indulása miatt a petíciót benyújtók igazát a helyükön maradt hatóságokkal szemben nem sikerül majd bebizonyítani, aminek viszont anyagi következményei lesznek...

Vagyis a nemzetőrség – köztük Petőfi híveinek – táborba szállása valóban szerepet játszott a vizsgálat elmaradásában.⁵¹ Amivel ezt a tényt ki akarjuk egészíteni, az annak a hangsúlyozása, hogy a vizsgálat elmaradása a kialakult helyzetben – bármilyen furcsa is

⁴⁸ PSÖM VII, 159–161.

⁴⁹ *Az 1848-as választások és Petőfi = A nagy év sodrában: Tanulmányok 1848-ról*, Bp., 1981, 317–319.

⁵⁰ A Vörösmarty mandátumáról szóló két bejelentést lásd BEÉR–CSIZMADIA 154, 156. (Az első bejelentés valójában nem volt indokolt. Az elnöklő Pázmándy Dénesnek ez a gesztusa egyaránt értékelhető a megválasztott költő iránti udvariasságnak s a meg nem választott költőnek szóló, nem éppen baráti megnyilatkozásnak.)

⁵¹ CSIZMADIA úgy foglalt állást, miszerint nem valószínű, hogy a bizottság kiszállt a helyszínrre; *i. m.*, 192. A PSÖM VII, 428. jegyzete a nemzetőrség kiindulásával, de nagyobb összefüggésben a katonai és politikai helyzettel magyarázza a vizsgálat elmaradását. MEZŐSI szerint Petőfi barátjának, Bankós Károlynak javaslatára őnmaga kérte a vizsgálat elhalasztását: *i. m.*, 633–634. – A szakirodalom szerint egyébként egyetlen esetben került sor választási visszaélés miatt büntetés kiszabására. A Nyitra megyei Galgócon megválasztott és már igazolt Szidor Ferencet az ellene indított vizsgálat elmarasztalta, mandátumát megsemmisítették, és 95 pft költség megtérítésére kötelezték; BEÉR–CSIZMADIA 238–239; CSIZMADIA 174, 195–198. Szidort másodszer is megválasztották, s az országgyűlés ekkor igazolta.

ez – Petőfi érdekét szolgálta: a választási vereség után a vizsgálat kudarcától, s ennek anyagi következményeitől óvta meg a költőt.

Petőfi keserű nyilatkozata mögött természetesen ott van a miniszteri támogatással megválasztott Vörösmarty esete is. Erre gondol, s ezért mondja a költő, hogy „ha [...] egyetlen egy kerületnek sem lesz annyi becsületérzése vagy tulajdonképen belátása”, akkor ő nem lesz képviselő. Vagyis még lát halvány lehetőséget arra, hogy egy több helyen megválasztott személy helyett a pótválasztáson őt jelöljék. Ennek az elképzelésnek az adott némi realitást, hogy több, hozzá eszmeileg közel álló képviselőt (Perczel Mórt, Madarász Lászlót) nem csak egy helyen választottak meg. Ez a várakozása sem teljesült. Talán ennek a csalódásnak is szerepe volt abban, hogy Petőfi csak későn, az augusztusi válság idején csatlakozott az Egyenlőségi Társulathoz.